

DOI (Article): <https://doi.org/10.31108/2.2020.2.20.1>

УДК159.9:316.6

Акімова Лариса

Кірко Світлана

СУБ'ЄКТИВНЕ ЕКОНОМІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Акімова Лариса, Кірко Світлана. Суб'єктивне економічне благополуччя студентської молоді.

Вступ. У статті розглянуто обґрунтування суб'єктивного економічного благополуччя як інтегрального системного показника, що вимірюється на підставі когнітивних та афективних його складових.

Мета дослідження. Описати особливості змісту та структурної організації суб'єктивного економічного благополуччя студентства.

Методи дослідження. Дослідження проводилося за допомогою опитувальника «Суб'єктивного економічного благополуччя» В.О. Хащенко.

Результати дослідження. На студентській вибірці досліджено прояв парціальних показників, що утворюють когнітивну та афективну складові, їхні інтегральні показники, загальний рівень суб'єктивного економічного благополуччя. Визначено характер системних зв'язків отриманих емпіричних даних.

Висновки. Суб'єктивне економічне благополуччя виступає соціально-психологічним виміром, що характеризує суб'єктивну економічну активність на підставі інтеграції його когнітивної та афективної компонент.

Ключові слова: благополуччя, щастя, якість життя, суб'єктність, когнітивна компонента, афективна компонента, самодетермінація.

Акімова Лариса, Кірко Светлана. Субъективное экономическое благополучие студенческой молодежи.

Введение. В статье рассмотрено обоснование субъективного экономического благополучия как интегрального системного показателя, измеряемого на основе его когнитивных и аффективных составляющих.

Цель исследования. Описать особенности содержания и структурной организации субъективного экономического благополучия студенчества.

Методы исследования. Исследование проводилось с помощью опросника «Субъективного экономического благополучия» В.А. Хащенко.

Результаты исследования. На студенческой выборке исследовано проявление парциальных показателей, образующих когнитивную и аффективную составляющие, их интегральные показатели, общий уровень субъективного экономического благополучия. Определен характер системных связей полученных эмпирических данных.

Выводы. Субъективное экономическое благополучие выступает как социально-психологическое измерение, характеризующее субъективную экономическую активность на основании интеграции его когнитивной и аффективной компонент.

Ключевые слова: благополучие, счастье, качество жизни, субъектность, когнитивная компонента, аффективная компонента, самодетерминация.

Вступ. Інтерес до суб'єктивного благополуччя людини стає трендом досліджень у постіндустріальному суспільстві. Благополуччя вважається обов'язковим атрибутом у розумінні якості життя, відображаючи рівень добробуту відповідно до суб'єктивних оцінок. Особливо важливим стає оцінювання благополуччя в періоди реформ для трансформаційних держав. Зміни в соціально-економічній сфері, своєрідно відображаючись у психічному світі людини, безпосередньо впливають на нього. Розуміючи багатогранність цього феномену, науковці досліджують його складові, виокремивши, зокрема, показник економічного благополуччя.

Проблема економічного благополуччя як явища психологічного порядку стала предметом докладного наукового аналізу на межі ХХ–ХХІ ст. Упродовж тривалого періоду показником економічного благополуччя вважали показник ВВП на душу населення країни (GDP per capita) та індекс розвитку людського потенціалу (Human Development Index). Утім, дослідження довели, що виявляється неістотний і слабкий зв'язок між рівнем доходу та суб'єктивним благополуччям людини, тому бракувало економічних моделей задля розуміння впливу економічних змінних на суб'єктивне благополуччя, яке деякими дослідниками розглядається як щастя.

Науковці наголошують на причинах неекономічного порядку, зокрема психологічних, які потребують дослідження й аналізу. Підтвердженням цієї думки є емпіричні дані глобальних досліджень, зокрема Sustainable Development Solutions Network (SDSN) на замовлення ООН (Helliwell & Layard & Sachs, 2019). Тому проблема дослідження суб'єктивного економічного благополуччя (СЕБ) має міждисциплінарний характер, адже сам феномен є багатограним, багатовимірним, потребує урахування різних аспектів життя – соціальних, економічних, політичних і психологічних. У теоретико-емпіричному плані проблема суб'єктивного економічного благополуччя залишається недостатньо дослідженою, а тому потребує подальшого напрацювання, зокрема аспект ступеня задоволеності економічним благополуччям у цілому й окремими його складовими у студентської молоді.

Міждисциплінарна природа поняття «економічне благополуччя», яке реалізується в якості життя, привертає увагу дослідників різних наукових галузей. До економічної складової, на думку дослідників, належать статистичні показники, які характеризують загальний стан якості життя. У своїх дослідженнях науковці-економісти визначають, зокрема, суб'єктивне економічне благополуччя як підструктуру якості життя, розробляючи когнітивну карту поняття «суб'єктивне економічне благополуччя» (Дороніна & Леванда, 2015). Об'єктивні, тобто соціальні (соціологічні), показники зводять до моделей, у яких ураховують ступінь важливості окремих компонентів якості життя, а також тимчасові відмінності.

У сучасних світових дослідженнях суб'єктивного економічного благополуччя (subjective economic well-being), які часто декларують як вимір щастя, спостерігаємо поєднання соціально-економічних показників виміру з психологічними. До прикладу, у Доповіді ООН Word Happiness Report 2019 (дослідження Sustainable Development Solutions Network), яким вимірюється рівень щастя населення в країнах світу під егідою ООН, вимірювання здійснювалося за показниками рівня ВВП на душу населення, очікуваного рівня життя, громадянських свобод, відчуття безпеки і впевненості в майбутньому, родинної стабільності, гарантії зайнятості, рівня корупції, а також непрямих показників, таких як рівень довіри, щиросердя і щедрості. Причому серед показників для вимірювання зазначені positive affect і negative affect, які характеризують позитивний (радість, щастя) і негативний (занепокоєння, сум, гнів) стан протягом часу (Helliwell & Layard & Sachs, 2019).

Так, вимір суб'єктивного економічного благополуччя розглядають і як альтернативу вимірам щастя. До прикладу, Е. Diener (1984), J. Helliwell (2003) та ін. наголошують, що економічне благополуччя є умовою щастя, благополуччя, суб'єктивної якості життя та загальної задоволеності життям (Diener, 1984; Helliwell, 2003).

Економічне благополуччя власне як психологічний феномен стали вивчати для розуміння впливу монетарних настанов і матеріальних цінностей на суб'єктивне благополуччя особистості. Уперше він був описаний Б. Стрюмпелом і визначався як результат соціального порівняння фактичного статусу людини з її домаганнями, потребами і сприйняттям свого матеріального стану (Strümpel, 1974). У структурі СЕБ Стрюмпел виділив чотири базові суб'єктивні елементи: задоволеність доходом, задоволеність рівнем життя, тобто тим ступенем доходу, який уявляється достатнім для забезпечення комфортності існування, сприйняття справедливості або несправедливості у розподілі доходів, очікування його змін у майбутньому.

Так, СЕБ знайшов своє відображення в інтегральному показнику, що показує ставлення людини до матеріальних аспектів її життя.

Як психологічна категорія СЕБ тісно пов'язане з низкою економічних і соціальних категорій – добробутом, рівнем життя, нормативом матеріальної забезпеченості, доходом, якістю життя, економічним самопочуттям. Воно висвітлює ставлення людини до економічних умов свого життя, характеризуючи його суб'єктність та активність.

Суб'єктивність та суб'єктність як ознаки СЕБ визначають його існування в просторі індивідуального досвіду та висвітлюють переконання, стани, систему оцінок свого матеріального стану. Воно стає результатом активних зусиль людини та реалізації її особистісного потенціалу, економічних досягнень, здібностей, професійних навичок і можливостей як самореалізації, так і адаптації до соціально-економічних умов життя, стосується перспективи зміни економічного добробуту відповідно до потреб та економічних домагань. Водночас, сума оцінок теперішнього та очікуваного, майбутнього вказує на часову орієнтованість та прогностичну спрямованість оцінок та переживань. Так, незадовільна особиста економічна ситуація може все ж оцінюватися як прийнятна, якщо людина вірить, що в майбутньому вона буде поліпшуватися, або навпаки.

У міру того, як суспільство стає багатшим, у ньому зростає кількість соціальних і психічних проблем. Люди ставлять щастя і радість як життєву мету вище за гроші. З огляду на суб'єктивне благополуччя істотним є сприйняття реального доходу в контексті економічних домагань людини. За спостереженням багатьох дослідників, молоді люди більшою мірою орієнтовані на досягнення матеріального благополуччя, ніж на досягнення будь-яких інших цінностей. Молоде покоління особливо чутливе до маніпулювання та зовнішнього управління своєю економічною поведінкою (Мельничук, 2019).

Дохід як показник матеріального і фінансового благополуччя може розглядатися як свого роду індивідуальна можливість (ресурс) особистих досягнень: його зростання дозволяє купувати більше товарів, що приводить до зростання матеріальних домагань. Дослідження показує певну динаміку економічних домагань протягом життя, провідне значення в якій мають два фактори: минулий досвід і соціальне порівняння (Easterlin, 2001).

Усвідомлення себе як суб'єкта економічної активності, власного матеріального стану фактично стало провідною підставою формування соціальної і професійної ідентичності, істотним регулятором повсякденної життєдіяльності, соціальної й економічної поведінки і в цілому самовизначення. Разом із оцінкою результатів матеріальних здобутків, СЕБ відображає зусилля людини як економічного суб'єкта в забезпеченні власних інтересів та потреб, свого особистісного потенціалу в економічній сфері життя, установки до забезпечення себе в майбутньому (Плотников & Шперлинь, 2014).

Актуальність обраної теми визначається і спостереженнями багатьох дослідників, що для української молоді пріоритетним є власне здоров'я, матеріальний добробут та досягнення поставленої мети (Дмитрук, 2017).

Мета дослідження: описати особливості змісту та структурної організації суб'єктивного економічного благополуччя студентства. Поставлена мета вимагає реалізації наступних завдань.

1. Проаналізувати рівневу організацію прояву СЕБ, його зміст та структуру.
2. Вивчити інтегрованість структури СЕБ та парціальні частки його компонент.
3. Простежити відмінності в психологічній структурі СЕБ у групах студентів,

диференційованих за його рівнем.

Методи та організація дослідження. Дослідження суб'єктивного економічного добробуту проводилося за опитувальником «Суб'єктивного економічного благополуччя» В. О. Хаценка (Хаценка, 2012). Опитувальник містить 26 питань, що торкаються суб'єктивної оцінки різних сторін матеріального стану, на підставі яких розраховується генеральний (загальний) індекс суб'єктивного економічного добробуту (СЕД), два інтегральні фактори –

суб'єктивний рівень життя та економічна фрустрованість, а також первинні індекси: індекс економічного оптимізму і впевненості (ІЕО), індекс суб'єктивної адекватності доходу запитам і потребам особистості (ІСАд), індекс поточного добробуту родини (ІД), індекс фінансової депривованості (ІФД), індекс економічного неспокою і тривожності (ІЕН).

Вибірка дослідження. У дослідженні брали участь 209 студентів бакалаврату та магістратури Одеського національного економічного університету віком від 17 до 22 років ($M = 19$), з яких 42 чоловіки і 167 жінки (відповідно 20% і 80%); 177 студентів (85% опитаних) – жителі міста, 32 студенти (15%) – із сільської місцевості.

Результати дослідження та їх обговорення. Відповідно до мети дослідження проведено змістовний аналіз компонент СЕБ, їхню частку в його загальному індексі.

Індекс економічного оптимізму ґрунтувався на індивідуальних оцінках перспектив власного фінансового стану (змін матеріального благополуччя в недавньому минулому і найближчому майбутньому), оцінках сприятливості зовнішньої економічної ситуації (стану національної економіки) та її змін, оцінках власних зусиль і ресурсів у досягненні прийняттого рівня життя і очікуваного рівня особистих економічних досягнень. Оптимістичну тенденцію (показники вище за середній та високі) мають 46% опитаних, песимістичну (нижче за середній та низькі) – 54% опитаних, при середніх значеннях $M=20$, $SD=2,8$.

Показники економічного оптимізму як характеристики позитивного мислення виступають невід'ємною частиною систем діагностики фінансового здоров'я населення в різних країнах світу. У якості яскравого прикладу можна навести індекси економічного оптимізму «Всесвітнього барометра фінансової кризи», розробленого міжнародною дослідницькою мережею WIN (Worldwide Independent Network of Market Research), або «Індекс національного добробуту» TIPP (Techno Metrica Market Intelligence).

У нашому дослідженні найбільшу частку у даному показнику має індикатор «Сприятливими або несприятливими є поточні економічні умови в країні для зростання особистого добробуту і доходів?» (альфа Кронбаха $\alpha=0,723$). Оцінка сприятливості стану національних економічних умов та її змін справляє визначальний вплив на очікування змін особистого добробуту.

Економічний оптимізм характеризує позитивне бачення перспектив зростання особистого доходу, що забезпечується двома умовами – сприятливістю економічних умов для готовності до дій, спрямованих на поліпшення власного добробуту, та вірою у свої ресурси та їхню реалізацію в майбутньому. Відповідно до оцінки перспективи виникають очікування рівня матеріальних прибутків. Так, економічний песимізм будуть вирізняти впевненість у погіршенні власного матеріального добробуту, низька оцінка об'єктивних можливостей його зростання, відсутність віри у спроможність впливати на ситуацію та пасивне ставлення до рівня матеріальних досягнень. Антиципація перспективи особистого економічного майбутнього в цілому становить вагомий внесок у складі СЕБ. Частка компоненти в загальний показник, за Кронбахом, складає $\alpha=0,747$.

За індексом суб'єктивної адекватності доходу запитам і потребам особистості (ІСАд) високий і вище за середній рівень задоволення потреб, згідно з отриманим доходом, визнають 53% опитаних; низький та нижче за середній – 47% при середніх значеннях $M=13,1$, $SD=2,94$.

Суб'єктивна адекватність доходу відповідає уявленню людини, якою мірою дохід може забезпечити комфортне життя. Адекватність доходу впливає на суб'єктивне благополуччя через такі показники, як задоволеність доходом та рівнем споживання, спрямованим на задоволення потреб. Із чотирьох потреб, запропонованих для оцінювання, найбільш інформативною для СЕБ визначено потребу в безпеці («Якою мірою ваші доходи задовольняють потребу в безпеці?», альфа Кронбаха $\alpha=0,711$).

Суб'єктивна адекватність доходу відображає економічний статус, на який орієнтована людина. Трактовка виміру фінансової задоволеності через оцінювання адекватності доходу рівню індивідуального споживання запропонована Дж. Хейес (Hayes, 2006). Методика

передбачає оцінювання рівня дозволеності витрат у споживанні. За концепцією автора методики, задля адекватної моделі СЕБ необхідно враховувати не тільки задоволення матеріальних, але й его-потреб, адже їх задоволення опосередковано реальними матеріальними можливостями людини. Провідним індикатором, що визначає адекватність доходу запитам і потребам особистості, виступає питання про задоволення потреби в незалежності і безпеці, що підтвердило наше дослідження. Усвідомлення розбіжності між бажаним та доступним при певному рівні доходів визначає відчуття комфорту/дискомфорту, невдоволення проте не викликає у людини бажання поліпшити власний матеріальний стан. Частка компоненти в загальному показнику СЕБ, за Кронбахом, складає $\alpha=0,719$.

Індекс поточного добробуту родини (ІД) відображає суб'єктивну оцінку респондентом матеріального стану сім'ї. При середніх значеннях $M=14,1$, $SD=3,19$ низький і нижче за середній рівень поточного добробуту родини виявлено у 56% опитаних, високий і вище за середній – у 44%. Індекс в інтегрованому вигляді вказує на рівень задоволеності поточним матеріальним і фінансовим станом, тобто суб'єктивною репрезентацією свого економічного статусу. Визначення людиною свого економічного статусу засноване на прямому оцінюванні рівня власної матеріальної забезпеченості, задоволеності поточною матеріальною і фінансовою ситуацією в родині, а також оцінюванні власної позиції за шкалою «бідні – багаті». Суб'єктивна оцінка особистого матеріального добробуту значною мірою обумовлюється соціальним контекстом, у якому провідна роль відводиться уявленням про стандарти життя. Визначальне питання компоненти – «Як ви оцінюєте рівень власного (якщо мешкаєте з сім'єю – сім'ї) матеріального благополуччя в поточному часі?» ($\alpha=0,711$). Частка компоненти в загальному індексі склала $\alpha=0,703$.

У структурі опитувальника компоненти економічного оптимізму/песимізму, суб'єктивної адекватності доходу, поточного добробуту родини відображають когнітивну складову економічної свідомості, утворюють інтегральний показник суб'єктивного рівня життя. Компоненти фінансової депривованості та економічної тривожності – інтегральний показник економічної фрустрованості, тобто афективну складову.

Індекс фінансової депривованості (ІФД) відображає рівень достатку або браку фінансових коштів. Низький та нижче за середній рівень, тобто нестачу коштів, відзначають 50% опитаних, високий та вище за середній рівень достатку визнають 50% респондентів при середніх значеннях $M=13,2$, $SD=2,14$.

Змістовно індекс характеризує ступінь переживання недостатності матеріальних ресурсів для задоволення потреб особистості, інтегруючи репрезентацію матеріальних труднощів з емоційними станами, пов'язаними з достатністю або недостатністю фінансових коштів. Він вказує на рівень споживання основних товарів і послуг, фінансовий статус, у якому людина не здатна задовольняти потреби, психологічну напруженість та частоту негативних переживань, що долає людина в результаті хронічної нестачі фінансових коштів або інших матеріальних обмежень у житті. Визначальне питання компоненти – «Як ви оцінюєте власний фінансовий стан та своєї родини у поточному часі?», альфа Кронбаха $\alpha=0,732$. Частка компоненти в загальному індексі склала $\alpha=0,757$.

Глибина переживання нестачі фінансів визначається суб'єктивно оцінюваним ступенем адекватності фінансового стану матеріальним запитам, тобто рівню життя, на який орієнтована людина. При цьому розмір нестачі грошових коштів виступає не стільки мірою задоволеності своїм матеріальним станом, скільки суб'єктивним критерієм оцінювання свого фінансового статусу, а також досягнутого ділового успіху. Важливим параметром матеріальних труднощів, що долає людина, виступає почуття безнадії через неможливість змінити умови життя, що, у свою чергу, блокує мотивацію особистості, паралізує її волю і в кінцевому підсумку формує пасивне, фатальне ставлення до життя, що й спричиняє економічну фрустрованість насущними матеріальними проблемами.

За індексом економічного неспокою і тривожності (ІЕН), що відображає відсутність або ступінь вираженості фінансового стресу, низький та нижче за середній рівень переживання фінансового стресу спостерігається в 51% випадків, високий та вище за середній – у 49% випадків при середніх значеннях $M=22,9$, $SD=5,51$.

У складі СЕБ індекс оцінює прояв емоційної напруженості у зв'язку з фінансовими та матеріальними проблемами. Індекс інтегрує стан тривоги як негативний емоційний стан, викликаний побоюваннями і занепокоєнням, переживанням загрози особистим матеріальним інтересам та як переживання фінансової скрути. Тривога як реакція на фінансовий стрес розглядається як переживання дефіциту фінансових ресурсів у теперішньому та майбутньому. Інформаційним показником оцінювання фінансової скрути стало питання «Як ви оцінюєте силу (інтенсивність) вашого бажання мати гроші?», альфа Кронбаха $\alpha=0,717$.

Економічний неспокій розглядається як внутрішній зв'язок між ставленням до грошей і тривожністю у вигляді існування окремої монетарної установки. Висока «залежність» від грошей виступає визначальним механізмом занепокоєння або тривоги, викликаних фінансовими обставинами. Виразність економічної тривожності підвищує рівень економічного неблагополуччя особистості, а також встановлює ступінь її безпорадності перед матеріальними проблемами. Частка компоненти в загальному показнику становить, за Кронбахом, $\alpha=0,697$.

Інтегральний індекс суб'єктивного економічного добробуту, який включає суб'єктивне оцінювання різних сторін економічної свідомості студентства, за отриманими нами даними, склав $M=83,2$, $SD=10,9$. Низькі та нижче за середні показники спостерігаються у 51% випадків, високі та вище за середні – у 49%. Надійність (узгодженість), за Кронбахом, становила $\alpha=0,642$.

Аналіз отриманих показників СЕБ за критерієм Колмогорова-Смірнова показав відповідність нормальному розподілу. Так, були визначені групи з низьким, нижче за середній, вище за середній та високим рівнем прояву СЕБ (табл. 1).

Таблиця 1

Прояв компонент СЕБ (n=209, стени)

Компоненти	Рівень СЕБ				
	Низькі(n=34)	Нижче за середні (n=72)	Вище за середні (n=71)	Високі (n=32)	Вибірка у цілому
Економічний оптимізм/песимізм	3,47	5,18	6,07	6,84	5,46
Суб'єктивна адекватність доходу	3,29	4,89	6,51	7,34	5,56
Поточне благополуччя сім'ї	3,21	4,83	6,18	8,03	5,52
Фінансова депривованість	4,12	4,96	6,04	6,84	5,48
Економічна тривожність	3,76	4,78	6,01	7,94	5,52
Суб'єктивний рівень життя	2,76	4,72	6,48	8,13	5,52
Економічна фрустрованість	3,50	4,81	6,13	8,03	5,54
Загальний показник СЕБ	2,47	4,63	6,51	8,59	5,52

Характерною особливістю суб'єктивного економічного благополуччя є однаковий рівень прояву когнітивних та афективних компонент, а в структурі кожної з компонент однакова їх вираженість. Когнітивна компонента визначається інтегрованим показником суб'єктивного рівня життя, до складу якого входять первинні індекси економічного оптимізму/песимізму, суб'єктивної адекватності доходу, поточного благополуччя сім'ї. Оптимістична оцінка внутрішніх та зовнішніх умов зростання матеріального благополуччя супроводжується відчуттям достатку та забезпеченості, задоволеності матеріальним станом.

Економічна фрустрованість відображає афективну компоненту, складається з показників фінансової депривованості та економічної тривожності. Їх підвищення актуалізує рівень економічного неблагополуччя, обумовлюючи ступінь фрустрованості матеріальними проблемами. За визначеними рівнями і в цілому за вибіркою суб'єктивне відчуття нестачі фінансових коштів супроводжується психічним напруженням у зв'язку з переживанням фінансових проблем, тобто простежується принцип відповідності прояву когнітивних та афективних компонент загальному показнику СЕБ.

За даними В.О. Хашенка (2012), принцип відповідності простежується тільки для середнього рівня прояву СЕБ. Для високого рівня прояву СЕБ характерні високі показники суб'єктивного рівня життя при високому економічному оптимізмі, середні – за поточним благополуччям сім'ї, суб'єктивною адекватністю доходу; середній та низький рівень економічної фрустрованості – при низьких та середніх показниках її складових. Для низького – навпаки, низькі оцінки показників суб'єктивного рівня життя супроводжуються середніми та високими показниками економічної фрустрованості (Хашенко, 2012).

Функціональний аналіз показників СЕБ за допомогою множинної лінійної регресії показав існування систематичних зв'язків між базовими компонентами СЕБ та його загальним показником (табл. 2). Частка сумарного парціального внеску компонент у детермінацію СЕБ для вибірки в цілому складає 92% дисперсійного навантаження, 74% – для групи з низькими показниками, 50% – для групи з показниками нижчими за середні, 57% – для групи з вищими за середні показниками, 72% – для групи з високими показниками. Стабільність та якісна однорідність системи зв'язків вказує на їхню однорідну суб'єктивну актуальність у детермінацію загального показника СЕБ, існування певного механізму детермінації.

Окрім групи з високим рівнем СЕБ, усі парціальні компоненти мають зв'язки з загальним показником. Системоутворювальним можна вважати показник економічної тривожності, який відображає представленість у свідомості негативних емоційних станів – стресу, неспокою, що завдають фінансові труднощі або переживання відчуття нестачі фінансових ресурсів чи відчуття небезпеки перед загрозами особистісним фінансовим інтересам. Відсутність зв'язків між економічним оптимізмом і суб'єктивною адекватністю доходу в групі з високим рівнем СЕБ та їх існування в інших групах може вказувати, що економічна тривожність виступає індикатором різних поведінкових стратегій. До прикладу, у студентів з високим рівнем СЕБ вона виступає мотивуючим фактором, стимулюючи настанову на підвищення доходу. У студентів з низьким, нижчим за середній, вищим за середній рівнем – свідчить про побоювання, обережність, нерішучість, невпевненість при проектуванні економічної поведінки, прийнятті фінансових рішень. Отже, у системі зв'язків економічна тривожність може змінювати потенціал впливу на СЕБ.

Розглядаючи феномен СЕБ, автор методики В.О. Хашенко (2012) визначає активну, суб'єкту природу його детермінації (Хашенко, 2012). Економічне благополуччя є результатом активних зусиль людини в реалізації її особистісного потенціалу та зростання в економічній сфері. Воно може бути і метою, яку треба досягати, і результатом, який треба зберігати. Продукування економічної активності, як і вибір її спрямування на досягнення, реалізацію цілей, задоволення потреб, визначається як механізм самопотенціювання, який у свою чергу спрямовує самодетермінацію.

Взаємозв'язок компонент із загальним показником СЕБ (β коефіцієнти)

Компоненти	Загальний показник СЕБ				
	Низькі (n=34)	Нижче за середні (n=72)	Вище за середні (n=71)	Високі (n=32)	Вибірка в цілому
Економічний оптимізм/песимізм	0,564**	0,366**	0,524**	—	0,203**
Суб'єктивна адекватність доходу	0,547**	0,395**	0,585**	—	0,251**
Поточне благополуччя сім'ї	0,296*	0,556**	0,708**	0,577**	0,355**
Фінансова депривованість	0,482**	0,550**	0,582**	0,238*	0,239**
Економічна тривожність	0,758**	0,461**	1,071**	0,612**	0,404**

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Висновки. СЕБ виступає інтегральним соціально-психологічним вимірюванням економічної активності. Відображає позитивність чи негативність думок і очікувань, оптимізм чи песимізм щодо власного економічного стану та його зміни в майбутньому, оцінку задоволеності повнотою статків, інтенсивність прояву таких негативних емоційних станів, як занепокоєння, напруження, тривога і фрустрація, що супроводжують падіння життєвого рівня та зміни в характері споживання. Його інтегральні і парціальні показники визначають актуалізацію економічних потреб, характер їх реалізації, самооцінку власних можливостей, передусім віру в економічну самоефективність, здатність контролювати матеріальні аспекти власного життя, управляти фінансами, регулювати економічні домагання.

При аналізі СЕБ варто звертати увагу на рівні прояву парціальних та загальних показників, їх поєднання та структурно-функціональну організацію. Використана в дослідженні емпірична модель СЕБ включала п'ять базових показників, які відображають переживання станів благополуччя та неблагополуччя на рівні первинних та інтегральних характеристик. Дослідження СЕБ у студентства за даною моделлю показало однаковий рівень прояву когнітивних та афективних компонент, що свідчить про визнання благополуччя при переживанні неблагополуччя. Так, високий рівень оптимізму, відчуття задоволеності матеріальним достатком, відповідність доходу запитам та потребам супроводжується високим рівнем напруження у зв'язку з матеріальними проблемами, переживанням дефіциту фінансових коштів.

Перспективою подальшого дослідження є перевірка та адаптація інструментарію виміру СЕБ, його моніторинг у період від професіоналізації та професійного визначення до працевлаштування.

Література

1. Дмитрук, Н. (2017). Між матеріалізмом і постматеріалізмом: ціннісні орієнтації сучасної української молоді. *Вісник АПСВТ*, 3, 57–67. https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_3_2017-57-67.pdf
2. Доронина, М.С., & Леванда, Е.М. (2015). Сущность и оценка субъективного экономического благополучия. *Научный вестник Международного гуманитарного университета. Серия : Экономика и менеджмент*, 11, 164–168. http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/12649/1/1_Doronina_Levanda_Article
3. Мельничук, Т.І. (2019). Соціально-психологічні особливості економічного самовизначення студентів у сфері зайнятості в умовах суспільних змін. *Актуальні проблеми психології*, 1, 52, 55–61. <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v1/i52/11.pdf>
4. Плотников, С.Г., & Шперлинь, А.В. (2014). Оценка различий в стратегиях экономического поведения в зависимости от уровня субъективного экономического благополучия. *Вестник НГУЭУ*, 2, 202–212. <http://www.sibran.ru/upload/iblock/e2e/e2e675cdf5f654dd694fd0736edb5b66.pdf>
5. Хашченко, В.А. (2012). *Психология экономического благополучия*. Москва: Институт психологии РАН.
6. Diener, E. (1984). Subjective Well-being. *Psychological Bulletin*, 95, 3. 542–575.
7. Easterlin, R.A. (2001). Income and Happiness: Towards a unified theory. *Economic Journal*, 111. 1–20.
8. Hayes, J. (2006). *Money attitudes, economic locus of control, and financial strain among college students. Doctoral dissertation*. Lubbock, TX: Texas Tech University.
9. Helliwell, John F. (2003). How's life? Combining individual and national variables to explain subjective well-being. *Economic Modelling*, 20, 12, 331–360.
10. Helliwell, John F., & Layard Richard, & Sachs Jeffrey, D. (2019). *World Happiness Report*. <https://s3.amazonaws.com/happiness-report/2019/WHR19.pdf>
11. Strümpel, B. (1974). Economic Well-being as an Object of Social Measurement. *Subjective Elements of Well-Being*. Paris: Organization for Economic Cooperation and Development, 75–122.

References

1. Dmytruk, N. (2017). Mizh materializmom i postmaterializmom: tsinnisni oriientatsii suchasnoi ukrainskoi molodi [Between materialism and post-materialism: value orientations of modern Ukrainian youth]. *Visnyk APSVT*, 3, 57–67. https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_3_2017-57-67.pdf. [in Ukrainian].
2. Doronina, M.S., & Levanda, E.M. (2015). Sushhnost i ochenka subjektivnogo ekonomicheskogo blagopoluchia [The essence and assessment of subjective economic well-being]. *Naukoviy visnik Mizhnarodnogo humanitarnogo universitetu. Serija : Ekonomika i menedzhment*, 11, 164–168. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/12649/1/1_Doronina_Levanda_Article [in Russian].
3. Melnychuk, T.I. (2019). Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti ekonomichnoho samovyznachennia studentiv u sferi zainiatosti v umovakh suspilnykh zmin [Social-psychological features of students' employment-related economic self-identification in conditions of social changes]. *Aktualni problemy psykholohii*, 1, 52, 55–61. <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v1/i52/11.pdf> [in Ukrainian].
4. Plotnikov, S.G., & Shperlin, A.V. (2014). Ocenka razlichij v strategiah ekonomicheskogo povedenia v zavisimosti ot urovnja subjektivnogo ekonomicheskogo blagopoluchia [Assessment of differences in economic behavior strategies in relation to the level of subjective economic well-being]. *Vestnik NGUJeU*, 2, 202–212. <http://www.sibran.ru/upload/iblock/e2e/e2e675cdf5f654dd694fd0736edb5b66.pdf> [in Russian].
5. Hashhenko, V.A. (2012). *Psihologija ekonomicheskogo blagopoluchia [The psychology of economic well-being]*. Moskva: Institut psihologii RAN [in Russian].
6. Diener, E. (1984). Subjective Well-being. *Psychological Bulletin*, 95, 3. 542–575.
7. Easterlin, R.A. (2001). Income and Happiness: Towards a unified theory. *Economic Journal*, 111. 1–20.
8. Hayes, J. (2006). *Money attitudes, economic locus of control, and financial strain among college students. Doctoral dissertation*. Lubbock, TX: Texas Tech University.
9. Helliwell, John F. (2003). How's life? Combining individual and national variables to explain subjective well-being. *Economic Modelling*, 20, 12, 331–360.
10. Helliwell, John F., & Layard Richard, & Sachs Jeffrey, D. (2019). *World Happiness Report*. <https://s3.amazonaws.com/happiness-report/2019/WHR19.pdf>
11. Strümpel, B. (1974). Economic Well-being as an Object of Social Measurement. *Subjective Elements of Well-Being*. Paris: Organization for Economic Cooperation and Development, 75–122.

Akimova, Larisa, Kirsho, Svetlana. Student subjective economic well-being.

Introduction. The article deals with the phenomenon of subjective economic well-being as a multidimensional socio-psychological formation. The authors analyze its role in economic, social and political changes and reforms in Ukraine as well as its impact on students' life, mood and well-being.

The aim of the study. To describe the content and structure of student subjective economic well-being.

Research methods. The study was conducted using the V. O. Hashchenko "Subjective Economic Well-being" questionnaire.

Results. Assessment of the level of student economic activity using the indicators of subjective economic well-being (SEW) showed the normal distribution of its partial and integral indicators. The predictors of the subjective economic well-being index were all partial indicators in the whole sample and in groups with low, below average, and above average values. The group with a high level of subjective economic well-being (three out of five indicators) had stable and qualitative homogeneity of the regression system. The analysis of relationships showed that economic anxiety was a system-forming indicator, which, in the relationships system, had different subjective meanings and was perceived differently, thus actualizing and blocking economic activity.

Conclusions. The SEW index is a socio-psychological measure, which characterizes subjective economic activity and reflects the degree and qualitative originality of subjective economic activity because of the SEW index's integration of the cognitive and affective components. The authors analyzed the manifestations and structural and functional organization of the partial components, which belonged to the cognitive and affective components of subjective economic activity.

Key words: well-being, happiness, quality of life, agency, cognitive component, affective component, self-determination.

Відомості про авторів

Акімова Лариса Наумівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної психології та психології розвитку особистості Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, м. Одеса, Україна.

Akimova, Larysa Naumivna, Ph.D (Psychology), Associate Professor Department of General Psychology and Personal Development, Odesa I.I. Mechnicov National University, Odesa, Ukraine.

E-mail: l.akimova@onu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2188-7929>

Кіршо Світлана Михайлівна, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки Одеського національного економічного університету, м. Одеса, Україна.

Kirsho, Svitlana Mykhailivna, Ph.D (Philology), Associate Professor, Head of the Department of Language, Psychological and Pedagogical Training, Odesa National Economic University, Odesa, Ukraine.

E-mail: fotonika16@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1481-8669>

Отримано 14 травня 2020 р.
Рецензовано 28 серпня 2020 р.
Прийнято 1 вересня 2020 р.